

DOI: <https://doi.org/10.32782/2308-1988/2025-53-16>

УДК 316.48:338.124.4

Кочорба Валерія Юріївна

кандидат економічних наук, заступник директора, доцент,
доцент кафедри банківського бізнесу та фінансових технологій,
Навчально-науковий інститут «Каразінський банківський інститут»
Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5509-680X>

Valeriia Kochorba

Education and Research Institute "Karazin Banking Institute"
V.N. Karazin Kharkiv National University

**СОЦІАЛЬНА НАПРУЖЕНІСТЬ
ТА ЕКОНОМІЧНІ ВИКЛИКИ УКРАЇНИ:
АНАЛІЗ ДЕТЕРМІНАНТ І КЛЮЧОВИХ ФАКТОРІВ****SOCIAL TENSION AND ECONOMIC
CHALLENGES IN UKRAINE:
ANALYSIS OF DETERMINANTS AND KEY FACTORS**

Анотація. У статті досліджено взаємозв'язок між соціальною напруженістю та економічними процесами в Україні в контексті сучасних викликів. Актуальність проблеми зростає в умовах соціально-економічних криз в Україні. На основі статистичних даних та міжнародних порівнянь розглянуто позицію України за Індексом людського розвитку (HDI) та досліджено проблематику житлового забезпечення. Проаналізовано динаміку реальних доходів населення, яка демонструє зростання у першому кварталі 2024 року порівняно з аналогічним періодом попереднього року. Запропоновано концептуальну модель дослідження соціальної напруженості, яка враховує фінансово-економічні, соціально-психологічні фактори. На основі проведеного дослідження обґрунтовано необхідність комплексного підходу до підвищення HDI України через впровадження ефективних економічних реформ, спрямованих на стабілізацію соціальної ситуації в державі.

Ключові слова: соціальна напруженість, індекс людського розвитку, економічні процеси, фінансова стабільність, реальні доходи населення.

Summary. In the article "Social Tension and Economic Challenges in Ukraine: Analysis of Determinants and Key Factors," the relationship between social tension and economic processes in Ukraine is explored in the context of contemporary challenges. The theoretical approaches to defining social tension and its main determinants are analysed. The topic of social tension is significant in a historical context, examining phenomena such as disintegration, loss of identity, and class conflicts. The relevance of the issue is heightened in the face of social and economic crises in Ukraine. Inequality in resource distribution leads to financial difficulties, exacerbating feelings of insecurity. The study highlights the importance of social cohesion for economic stability. The aim of the article is to examine the impact of social tension on the economy and analyse its factors. The methodology includes statistical and comparative analysis of data from official sources. Based on statistical data and international comparisons, Ukraine's position on the Human Development Index (HDI) is considered, which stood at 0.734 in 2022, corresponding to 100th place in the global ranking. Key factors influencing the formation of social tension are identified, with military actions (72% of respondents) and financial difficulties (41% of respondents) being the most prominent. Issues related to housing provision are examined, revealing that about three million citizens live in damaged buildings, and 31% of renters spend over 70% of their household income on housing and utility services. The dynamics of real incomes are analysed, showing a growth of 22.5% in the first quarter of 2024 compared to the same period in the previous year. A conceptual model for studying social tension is proposed, considering financial-economic, socio-psychological, and institutional factors. Based on the conducted research, the necessity for a comprehensive approach to enhancing Ukraine's HDI through the implementation of effective economic reforms aimed at stabilizing the social situation in the country is substantiated.

Keywords: social tension, human development index, economic processes, financial stability, real incomes of the population.

Постановка проблеми. Соціальна напруженість характеризує стан суспільства, що виникає в умовах невизначеності, які відображаються на звичних і комфортних аспектах життєдіяльності його членів. Вона може бути пов'язана з реальними або уявними обмеженнями, а також загрозами, що негативно впливають на соціальну стабільність і безпеку.

На сучасному етапі соціальна напруженість стала загальнопоширеним явищем, характерним для кожного економічного регіону. Її прояви можуть суттєво варіюватися в залежності від країни, проте наслідки в тій чи іншій мірі відображаються у внутрішніх і зовнішніх відносинах суспільства.

Актуальність дослідження соціальної напруженості та розробки механізмів її регулювання зростає, оскільки це явище охоплює різноманітні протиріччя, що виникають у суспільстві. Значущість цього поняття обумовлюється його здатністю відображати внутрішній стан і взаємовідносини індивідів та соціальних груп, а також специфіку їхньої взаємодії з органами влади, особливо в періоди трансформаційних змін.

Варто зазначити, що термін «соціальна напруженість» має різні інтерпретації в соціальних і гуманітарних науках і піддається міждисциплінарному аналізу. Отже, першочерговим завданням є розкриття сутності цього поняття та вивчення значень, які надавали йому зарубіжні та українські дослідники від часу його введення в науковий обіг.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Дослідження соціальної напруженості має глибокі традиції, охоплюючи сотні років. Серед вчених, які приділяли увагу цьому питанню, можна згадати таких постатей, як Платон, Т. Гоббс, Е. Дюркгейм, Р. Мертон, К. Райт, Р. Маркузе, Р. Дарендорф, Л. Козер, Т. Парсонс, Д. Тернер, Дж. Олпорт, Т. Р. Гарр, Р. Сельє, А. Мюррей, К. Ансєнсел та інших.

Дослідниця О. В. Савченко продовжує цю думку, зазначаючи, що основу соціальної напруженості складають незадоволені потреби, а також їх несвоєчасне чи неадекватне задоволення. Коли рівень незадоволення потреб зростає, це може призвести до відкритих конфліктів. Вона також акцентує увагу на ідентифікації осіб чи груп, які блокують діяльність, що є центральним етапом перетворення протиріччя на конфлікт [6].

В. Волович описує соціальну напруженість як результат об'єктивних протиріч між цілями та реальними можливостями у суспільстві, пов'язуючи її з дестабілізуючими процесами [8]. М. Слюсаревський звертає увагу на суб'єктивне сприйняття проблем, вказуючи на те, що соціальна напруженість є психічним станом суспільства, викликаним об'єктивними факторами, що проявляється в поведінці людей [7].

О. Рудаченко пов'язує соціальну напруженість з соціальною тривожністю, описуючи її як масові соціальні настрої, що виражаються в неприємному емоційному стані, пов'язаному з відчуттям напруги та страхом негативного розвитку подій. Він зазначає, що соціальна тривожність відображає небезпечний стан у суспільстві, що виникає через усвідомлення соціальних протиріч [5].

Мета статті полягає в дослідженні впливу соціальної напруженості на економічні процеси в Україні та аналізі основних факторів формування соціальної напруженості в умовах сучасних викликів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Протягом різних історичних етапів зміст поняття «соціальна напруженість» підлягав дослідженню та трактуванню в рамках соціології, соціально-психологічних, конфліктологічних і політичних наук. Це поняття виявляє себе в контексті явищ соціальної дезінтеграції та відсутності солідарності між індивідами і групами, а також девіацій відносно стабільного суспільства, аномії в нестабільному середовищі, втрати соціальної ідентичності, депривації та фрустрації базових потреб, класової боротьби та міжнаціональних конфліктів. Актуальність цих проблем нині підкреслюється особливо гостро, оскільки як Україна, так і багато інших країн у світі переживають значні економічні та соціальні кризи.

У сучасному світі фінансові умови відіграють ключову роль в зростанні соціальної напруженості. Зокрема, зростаюча нерівність у розподілі ресурсів формує нові виклики для суспільства, адже найбідніші верстви населення дедалі більше відчують тягар бідності, тоді як представники заможних класів стають ще багатшими. Ця динаміка чудово відображається у кривій Лоренца, що демонструє, як нерівність у доходах і майні призводить до соціальних дисбалансів. Важливо зазначити, що дохід і забезпеченість базових потреб є критично важливими для розуміння цієї напруженості, оскільки люди, які опинилися у складній фінансовій ситуації, переживають зростаючий тиск і відчують фрустрацію через обмежені можливості.

Водночас, зростає усвідомлення важливості соціальних аспектів у економічних процесах. Дослідження показують, що суспільства з високим рівнем соціальної згуртованості та довіри здатні досягати кращих результатів у сфері надання послуг, фінансової стійкості та дотримання демократичних принципів. Взаємозв'язок між громадською активністю, довірою та економічним добробутом є потужним фактором, що відображається на загальних доходах населення і темпах економічного зростання. Формування фінансової стабільності, отже, стає надзвичайно важливим аспектом для зменшення соціальної напруженості. Суспільна довіра до економічних і

політичних структур переходить в пріоритет для забезпечення стійкості держави, оскільки фінансові можливості забезпечують важливі потреби, такі як житло, харчування та медичне обслуговування. Особливо актуально це питання для України, де рівень соціальної напруженості продовжує зростати в умовах численних викликів, включаючи війну, економічну кризу та політичну нестабільність.

Однією з основних детермінант соціальної напруженості є відчуття незахищеності у населення. Це всюди відчуття корениться у фінансових труднощах, таких як брак доступного житла, високі ціни на базові товари, а також невизначеність на ринку праці. Зважаючи на ці фактори, зрозуміло, що соціальна напруженість не лише є продуктом економічних умов, але й активно формується ними, що потребує комплексного аналізу та ефективних рішень.

Інститут людського розвитку (HDI) є важливим індикатором, що оцінює соціальне і економічне благополуччя населення в різних країнах. Цей показник виражає середній рівень розвитку людей, враховуючи критерії, такі як тривалість життя, рівень освіти та добробут. Останні дані, представлені на карті HDI за 2022 рік, демонструють, як різноманітно цей показник розподілений по світу, і надають можливість зрозуміти, де існують найбільші проблеми.

Слід зазначити, що показник HDI активно використовується дослідниками та політиками як індикатор соціальної напруги. Чим нижчий HDI, тим вищий ризик виникнення соціальних конфліктів, протестів і невдоволення з боку населення. Це пояснюється тим, що низькі значення

HDI зазвичай супроводжуються економічними труднощами, нерівністю у розподілі ресурсів та відсутністю можливостей для соціального просування.

Отже, переглядаючи карту Human Development Index, можна спостерігати, як в світі суспільства, які страждають від низького рівня людського розвитку, стикаються із суттєвими викликами. Ці ж виклики створюють умови для соціальної напруги, що в кінцевому результаті може призвести до великих нестабільностей.

Карта HDI, не тільки надає інформацію про рівень загального розвитку, але також слугує своєрідним дзеркалом соціальної динаміки в різних регіонах світу. Розуміння цього зв'язку є критично важливим для формування політик, які можуть адресувати проблеми соціальної напруги та покращувати вже встановлені важелі розвитку.

На карті, що ілюструє Індекс людського розвитку (HDI) за 2022 рік, представлено глобальний розподіл цього показника в різних країнах (рис. 1) [9].

У 2022 році Індекс людського розвитку (HDI) служить важливим показником, що відображає ключові аспекти розвитку людського потенціалу, зокрема тривалість і якість життя, рівень освіти та життєвий стандарт. Карта, що візуалізує значення HDI, демонструє значні контрасти між різними регіонами світу, підкреслюючи, що високі показники в основному притаманні розвиненим країнам, таким як Північна Америка та Західна Європа. Ці країни показують HDI в діапазоні близько 0.8 до 1, що свідчить про надання громадянам належного доступу до медичних послуг, висококласної освіти та гідного рівня життя.

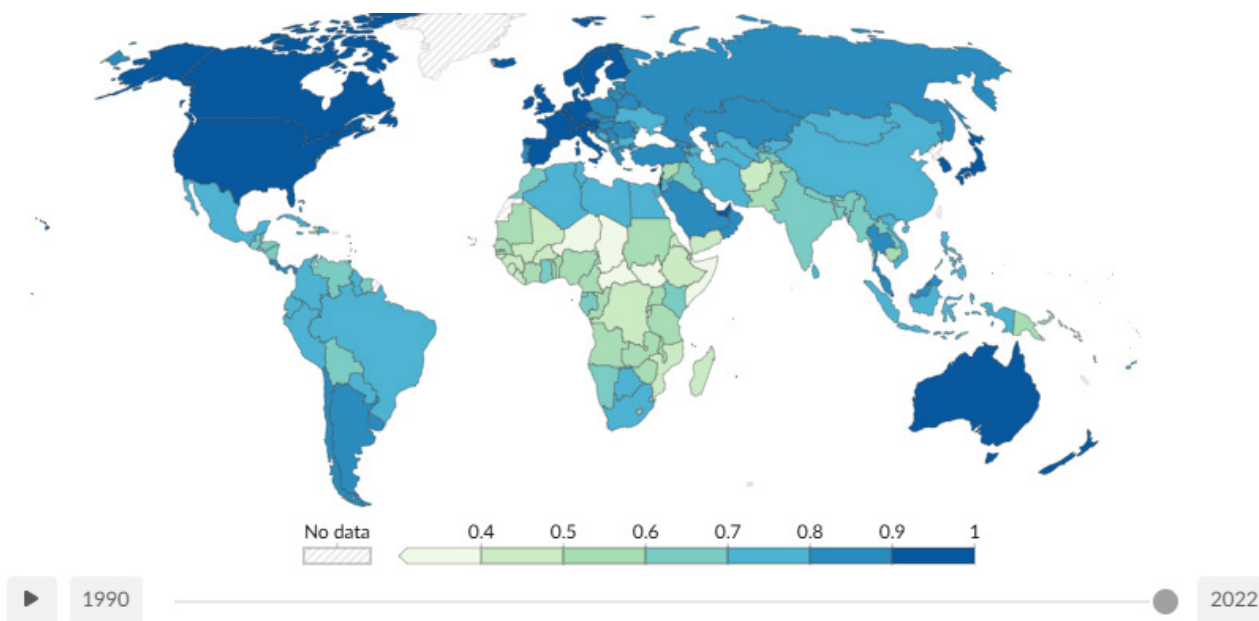

Рисунок 1 – Human Development Index 2022 на площині

Джерело: [9]

Азія, в свою чергу, характеризується значною різноманітністю значень HDI. Наприклад, Японія та Південна Корея мають високі показники, які свідчать про успішні системи освіти та охорони здоров'я, в той час як сусідні країни, що розвиваються, можуть демонструвати значні труднощі в цих сферах. Африка виявляє найнижчі показники HDI, що відображає проблеми з доступом до якісної освіти та медичних послуг у багатьох своїх країнах. Проте варто зазначити, що окремі держави в цьому регіоні демонструють позитивну динаміку змін.

Загалом, динаміка показників HDI з 1990 року до 2022 року свідчить про позитивні зміни в багатьох країнах, що відображає зусилля на міжнародному рівні, а також запровадження внутрішніх реформ, спрямованих на покращення умов життя населення. Таким чином, картина розвитку людства, проілюстрована індексом HDI, підкреслює необхідність цілісного підходу до подальшого покращення стандартів життя, здобуття освіти та забезпечення медичного обслуговування на глобальному рівні. Це може становити основу для розробки планів дій, націлених на усунення нерівностей і підвищення доступу до ресурсів, що є критично важливими для досягнення сталого розвитку у світі.

Аналізуючи дані Індексу людського розвитку (HDI) України в порівнянні з іншими країнами, що представлені в таблиці, можна виявити суттєві відмінності в рівні соціально-економічного розвитку.

Україна має HDI 0,734, що формально ставить її на 100-те місце в рейтингу і вказує на значні виклики у сфері соціального забезпечення та якості життя. Очікувана тривалість життя в Україні становить тільки 68,6 років, що є значно нижчим показ-

ником у порівнянні з іншими державами в таблиці. Для прикладу, у Швейцарії цей показник досягає 84,3 років, а в Норвегії – 83,4 років, що свідчить про значно кращу ефективність системи охорони здоров'я та загального добробуту населення.

Що стосується освітніх показників, в Україні очікувана тривалість навчання складає 13,3 років, а середня тривалість навчання – 11,1 років. Ці цифри не можуть зрівнятися із показниками країн з високим HDI, таких як Ісландія, де очікувана тривалість навчання складає 19,1 років, що підкреслює більшу увагу до розвитку людського капіталу та якості освіти.

Валовий національний дохід (ВНД) на душу населення в Україні становить 11,416 доларів США, що суттєво поступається показникам розвинених країн, таких як Швейцарія (69,433 доларів) і Норвегія (69,190 доларів). Це вказує на економічні труднощі, які можуть бути пов'язані з політичними та соціальними факторами [9].

Таким чином, в контексті порівняння, Україна стикається з викликами в усіх ключових аспектах, що формують HDI, – від економічних показників до системи охорони здоров'я та освіти. З метою підвищення HDI Україні необхідно буде зосередитись на поліпшенні якості життя громадян, інвестуючи в охорону здоров'я та освіту, що може позитивно вплинути на загальний розвиток країн (табл. 1) [2].

Стрес і знервованість є невід'ємною частиною сучасного життя. Вони можуть виникати через різноманітні фактори, які впливають на психоемоційний стан людини. Розуміння причин цих станів є важливим етапом у їхньому подальшому управлінні та зменшенні негативного впливу на загальний добробут. Основними причинами стресу можуть бути робочі навантаження, між-

Таблиця 1 – Місце України в таблиці країн по HDI

Рейтинг по HDI	Країна по HDI	Індекс людського розвитку (HDI), значення	Очікувана тривалість життя при народженні, років	Очікувана тривалість навчання, років	Середня тривалість навчання, років	Валовий національний дохід (ВНД) на душу населення, дол. США за ППС за даними за 2017 р.	Рейтинг ВНД на душу населення мінус рейтинг HDI	Рейтинг за HDI, 2021 р.
1	Швейцарія	0,967	84,3	16,6	13,9	69433	6	1
2	Норвегія	0,966	83,4	18,6	13,1	69190	6	2
3	Ісландія	0,959	82,8	19,1	13,8	54688	16	4
4	Гонконг, Китай (САР)	0,956	84,3	17,8	12,3	62486	6	3
5	Данія	0,952	81,9	18,8	13,0	62019	6	8
99	Йорданія	0,736	74,2	12,6	10,4	9295	15	98
100	Україна	0,734	68,6	13,3	11,1	11416	3	86
101	Туніс	0,732	74,3	14,6	8,0	10297	11	101

Джерело: [9]

особистісні конфлікти, фінансові труднощі та нестабільність, а також проблеми зі здоров'ям. Технологічні зміни і швидкість життя також слугують каталізаторами стресу, адже вони викликають відчуття перевантаження та втрати контролю. Знервованість, у свою чергу, може бути наслідком постійної тривоги чи надмірного зосередження на майбутніх подіях. Соціальний тиск та очікування з боку оточуючих додають до цього стану додаткові фактори, що ускладнюють здатність людини до адекватного реагування. Важливо враховувати, що стрес і знервованість можуть мати серйозні наслідки для фізичного та психічного здоров'я, тому їх ефективне управління повинно бути пріоритетом. У сучасному світі, де економічна нестабільність стала звичним явищем, важливо усвідомлювати, що фінансова безпека є ключовим фактором для зниження рівня стресу. Для більш детальної інформації про основні причини стресу та знервованості, можна звернутися до результатів дослідження на рис. 2 [2].

Аналізуючи дані за 2024 рік, що наведені на рис. 2, можна зробити важливі висновки щодо основних причин стресу та знервованості в Україні. Загалом, 77% опитаних вказали на те, що вони

відчували стрес останнім часом, що свідчить про високі рівні емоційного навантаження характеризуючи сучасну ситуацію в країні. На першому місці за рівнем впливу на стрес знаходиться війна з Росією, що відзначається 72%. Цей фактор суттєво впливає на психологічний стан населення, породжуючи почуття тривоги, страху та невизначеності. Конфлікт не лише завдає фізичного та психічного стресу, але й має далекосяжні наслідки для соціальної стабільності та особистої безпеки громадян.

Фінансові труднощі, які відзначили 41% опитаних, також є вагомою причиною стресу. Економічна нестабільність, зумовлена війною та її наслідками, впливає на рівень доходів, зайнятості та матеріального забезпечення. Це викликає почуття безпорадності та зневіри у здатності впоратися з поточними життєвими викликами.

Соціально-політична ситуація займає третє місце за рівнем стресу, на що вказали 38% респондентів. Поляризація суспільства, відсутність єдності та постійні зміни у політичному курсі сприяють виникненню напруги серед населення.

Стан власного здоров'я (30%) і здоров'я близьких (25%) також стали важливими факторами

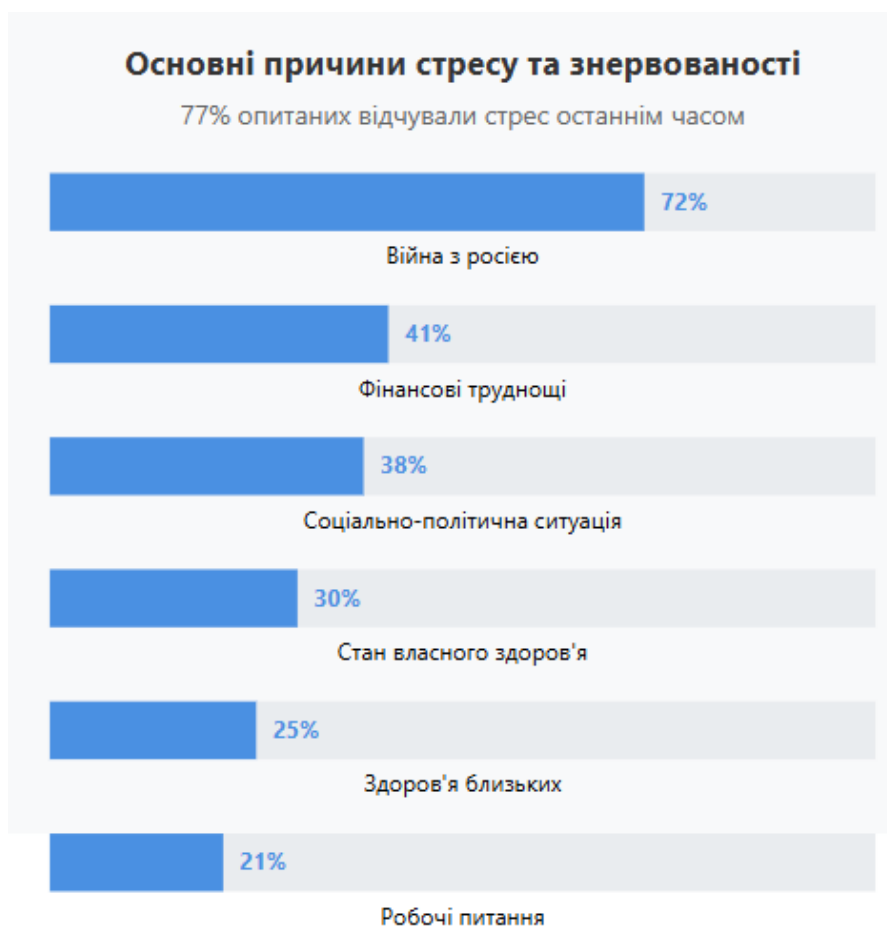

Рисунок 2 – Основні причини стресу та знервованості

Джерело: [2]

стресу. Це свідчить про те, що проблеми, пов'язані зі здоров'ям, стали актуальними для багатьох українців, особливо в умовах нестабільності, які наразі панують.

Нарешті, робочі питання (21%) залишаються додатковим джерелом стресу, вказуючи на те, що проблеми працевлаштування, нестабільність на ринку праці та умови роботи також впливають на загальний психологічний стан населення.

Таким чином, дані вказують на комплексний характер стресу в Україні, де військові дії, економічні труднощі, соціально-політична нестабільність та питання здоров'я відіграють ключову роль. Це підкреслює необхідність цілеспрямованих зусиль з боку держави та соціальних установ у наданні підтримки населенню, яке переживає складні часи.

За актуальними даними, масштаби пошкоджень житлового фонду в Україні досягли критичного рівня – близько трьох мільйонів громадян проживають у пошкоджених будівлях. Найвища концентрація руйнувань спостерігається в районах активних бойових дій, зокрема на підконтрольних територіях Херсонської області, де понад 50% мешканців живуть у пошкоджених спорудах. Значні руйнування зафіксовано також у Донецькій та Харківській областях, де приблизно чверть житлового фонду зазнала пошкоджень. Суттєвих руйнувань зазнали і раніше окуповані райони Чернігівської та Миколаївської областей [4].

Особливо гострою залишається проблема правового захисту внутрішньо переміщених осіб (ВПО) від примусового виселення. Статистичні дані свідчать, що 37% ВПО не мають належного юридичного оформлення житла, в якому наразі мешкають. Економічний тягар оренди житла та комунальних послуг становить суттєву частку витрат домогосподарств: 31% орендарів витрачають понад 70% сімейного доходу на житлово-комунальні послуги, а 54% – більше половини доходу [4].

Найбільш уразливою категорією залишаються ВПО, серед яких 59% змушені орендувати житло. Ситуація ускладнюється відсутністю стабільного працевлаштування та регулярного доходу, що призводить до використання вимушених стратегій виживання – затримки орендної плати та переїзду до житла нижчої якості. Доступність житла виступає ключовим фактором, що визначає траєкторію внутрішньої міграції населення, впливаючи на вибір місця проживання ВПО та тривалість перебування. Водночас, для осіб, що повертаються до місць постійного проживання, саме фінансова неспроможність оплачувати оренду в місцях тимчасового перебування часто стає визначальним чинником повернення до власних, хоча й пошкоджених помешкань [4].

У 2024 році спостерігається підвищення реальних доходів населення, яке прискорилося, зокрема завдяки зростанню заробітних плат, особ-

ливо в приватному секторі. Це позитивне явище зумовлено подальшим відновленням економічної активності. Додатковим чинником, що впливає на підвищення середньої зарплати, є загострення конкуренції за кваліфікованих працівників. У першому кварталі 2024 року середня зарплата збільшилася на 22,5% у порівнянні з аналогічним періодом минулого року [3].

Брак кваліфікованих кадрів залишається серйозною проблемою для підприємств, адже понад половини роботодавців, опитаних Міністерством економіки та Міжнародною організацією праці у лютому-березні, відзначили, що пошук працівників є головною складністю їх діяльності. Важливим фактором, що вплинув на зростання доходів, стало поетапне підвищення мінімальної заробітної плати на початку року та в квітні.

Збільшення виплат у бюджетних установах, а також зростання грошового забезпечення військовослужбовців також сприяло загальному підвищенню доходів населення. Номінальні виплати військовим діяли за рахунок відновлення доплат за період з лютого по квітень 2024 року зросли на 10% у річному вимірі. Особливо варто зазначити, що зростання пенсійних виплат стало можливим завдяки індексації [3].

Ще одним важливим чинником, що сприяє приросту реальних доходів, є значне сповільнення інфляції. Незважаючи на збереження безпекових ризиків та руйнацію енергетичної інфраструктури, економіка продовжує зростати. Це, в свою чергу, сприяє зниженню рівня безробіття. Конкуренція серед роботодавців за кваліфікованих спеціалістів залишається потужним стимулом для підвищення заробітних плат. Згідно з опитуванням Національного банку України, 77% підприємств у першому кварталі планують підвищити зарплати в 2024 році. Однак інфляційні процеси можуть дещо гальмувати приріст реальних доходів, відповідно до планів уряду щодо підвищення оплати праці військовослужбовців.

У роботі пропонується концептуальна модель дослідження соціальної напруженості (рис. 3), яка ілюструє ключові компоненти та взаємозв'язки, що формують це складне соціальне явище.

На верхньому рівні моделі знаходимо широкі фінансово-економічні фактори, такі як рівень безробіття, доходи населення та доступ до освіти. Ці аспекти безпосередньо впливають на добробут громадян та можуть викликати незадоволення в суспільстві, якщо виявляються неадекватними або нерівномірними.

Наступним рівнем є соціально-психологічні фактори [1]. Вони охоплюють соціальні норми, культурні особливості та психологічний стан групи. Тут важливу роль відіграють упередження, стереотипи і відчуття несправедливості, які можуть підвищити ймовірність виникнення конфліктів.

Рисунок 3 – Концептуальна модель дослідження соціальної напруженості

Джерело: розроблено автором

На рівні інституційного впливу спостерегається місце держави та організацій, які мають вплив на управлінські рішення і політики. Зокрема, ефективність комунікації між владою та населенням може зменшити напруженість. Якщо державні інститути здатні адекватно реагувати на запити суспільства, це підтримує довіру громадян і знижує рівень конфліктів.

Отже, концептуальна модель дослідження соціальної напруженості наголошує на важливості інтеграції різних аспектів – економічних, соціальних, психологічних і інституційних. Вивчення цих взаємозв'язків відкриває нові горизонти для розуміння причин соціальної напруженості та можливих шляхів її подолання. Застосування такої моделі може стати основою для розробки стратегій, спрямованих на покращення соціальної стабільності та гармонії в суспільстві.

Підсумовуючи, можна стверджувати, що концептуальна модель є невід'ємною частиною аналітичного процесу. Вона функціонує як місток між

теорією та практикою, забезпечуючи дозволу структуруваність і ясність мислення. Розробка та впровадження ефективних концептуальних моделей є критично важливими для успіху в будь-якій сфері, що прагне до інновацій і динамічного розвитку.

Висновки. Проведене дослідження соціальної напруженості в Україні та її взаємозв'язку з економічними процесами дозволило зробити низку важливих теоретичних та практичних висновків. Насамперед, емпіричний аналіз підтвердив комплексний характер соціальної напруженості, яка значною мірою детермінована економічними факторами. Про це свідчить показник HDI України на рівні 0,734, що відповідає 100-му місцю у світовому рейтингу та відображає суттєві виклики у сфері соціально-економічного розвитку. Особливо показовим є значний розрив у валовому національному доході на душу населення між Україною (11,416 доларів США) та країнами-лідерами рейтингу, зокрема Швейцарією (69,433 доларів).

Дослідження виявило, що в умовах воєнного стану військові дії залишаються домінуючим фактором стресу для 72% населення, тоді як фінансові труднощі посідають друге місце, впливаючи на 41% опитаних. Це демонструє тісний взаємозв'язок між безпековими викликами та економічною стабільністю населення. Водночас житлове питання виступає критичним фактором соціальної напруженості, оскільки близько трьох мільйонів громадян проживають у пошкоджених будівлях, а значна частка орендарів витрачає непропорційно велику частину сімейного доходу на житлово-комунальні послуги.

Позитивним аспектом є зафіксоване зростання реальних доходів населення на 22,5% у першому кварталі 2024 року, що зумовлено комплексом факторів, включаючи підвищення заробітних плат у приватному секторі, збільшення мінімальної заробітної плати та сповільнення інфляції. Запро-

понована концептуальна модель дослідження соціальної напруженості розкриває складну систему взаємозв'язків між економічними, соціально-психологічними та інституційними факторами, підкреслюючи необхідність комплексного підходу до вирішення наявних проблем.

Результати дослідження вказують на необхідність системного реформування соціального захисту населення з урахуванням поточних викликів, особливо в контексті підтримки внутрішньо переміщених осіб та вирішення житлового питання.

Перспективними напрямками подальших наукових досліджень вбачається розробка конкретних механізмів підвищення HDI України через впровадження цільових економічних реформ та вивчення можливостей адаптації успішного міжнародного досвіду у сфері соціальної політики до українських реалій.

Список використаних джерел:

1. Григоренко Н. Основні напрямки підвищення рівня цивільного та соціально-психологічного захисту населення. *Проблеми екстремальної та кризової психології*. 2023. № 2 (6). С. 94–103.
2. Утома, напруженість і надія – три емоції, які найчастіше відзначають у себе українці. *Міністерство охорони здоров'я України*. URL: <https://moz.gov.ua/uk/utoma-napruzhenist-i-nadija-%E2%80%93-tri-emocii-jaki-najchastishe-vidznachajut-u-sebe-ukrainci> (дата звернення: 26.12.2024).
3. Звіт про фінансову стабільність. *Національний банк України*. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/FSR_2024-H1.pdf (дата звернення: 26.12.2024).
4. Огляд житлової ситуації в Україні: умови проживання, вартість оренди та фактори мобільності. *Представництво МОМ в Україні*. URL: https://dtm.iom.int/sites/g/files/tmzbd11461/files/reports/IOM_UKR_Housing_brief_Living%20conditions%2C%20rental%20costs%20and%20mobility%20factors_July%202024-UKR.pdf (дата звернення: 26.12.2024).
5. Рудаченко О. О., Клебанова Т. С. Сучасні підходи до аналізу соціальної напруженості. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2020. Вип. 30. С. 140–144.
6. Савченко О. В. Переживання соціальної напруженості в українському суспільстві: методика діагностики. *Організаційна психологія. Економічна психологія*. 2023. № 2/3 (29). С. 86–94.
7. Слюсаревський М. Соціальна напруженість: теоретична модель необхідних і достатніх показників. *Наукові студії із соціальної та політичної психології*. 2002. № 5 (8). С. 24–34.
8. Соціологія: короткий енциклопедичний словник / В. І. Волович, В. І. Тарасенко, М. В. Захарченко та ін.; за заг. ред. В. І. Воловича. Київ: Укр. центр духовн. культури, 1998. 736 с.
9. The 2023/2024 Human Development Report. *United Nations Development Programme*. URL: <https://hdr.undp.org/system/files/documents/global-report-document/hdr2023-24reporten.pdf> (дата звернення: 26.12.2024).

References:

1. Hryhorenko, N. (2023). Osnovni napriamky pidvyshchennia rivnia tsyvilnoho ta sotsialno-psykholohichnoho zakhystu naselennia [Main directions for improving the level of civil and socio-psychological protection of the population]. *Problemy ekstremalnoi ta kryzovoi psykholohii – Problems of Extreme and Crisis Psychology*, no. (2)6, pp. 94–103. (in Ukrainian)
2. Ministerstvo okhorony zdorovia Ukrainy. Utoma, napruzhenist i nadiia – try emotsii, yaki naichastishe vidznachaiut u sebe ukrainci [Fatigue, tension, and hope – three emotions most often noted by Ukrainians]. Available at: <https://moz.gov.ua/uk/utoma-napruzhenist-i-nadija-%E2%80%93-tri-emocii-jaki-najchastishe-vidznachajut-u-sebe-ukrainci> (in Ukrainian)
3. National Bank of Ukraine. *Zvit pro finansovu stabilnist* [Financial stability report]. Available at: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/FSR_2024-H1.pdf (in Ukrainian)
4. International Organization for Migration. *Ohlad zhyttovoi sytuatsii v Ukraini: umovy prozhyvannia, vartist orendy ta faktory mobilnosti* [Review of the housing situation in Ukraine: Living conditions, rental costs, and mobility factors]. Available at: https://dtm.iom.int/sites/g/files/tmzbd11461/files/reports/IOM_UKR_Housing_brief_Living%20conditions%2C%20rental%20costs%20and%20mobility%20factors_July%202024-UKR.pdf (in Ukrainian)
5. Rudachenko, O. O., & Klebanova, T. S. (2020). Suchasni pidkhody do analizu sotsialnoi napruzhenosti [Modern approaches to the analysis of social tension]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu – Scientific Bulletin of Uzhhorod National University*, no. (30), pp. 140–144. (in Ukrainian)

6. Savchenko, O. V. (2023). Perezhyvannia sotsialnoi napruzhenosti v ukrainskomu suspilstvi: Metodyka diahnostyky [Experiencing social tension in Ukrainian society: A diagnostic methodology]. *Orhanizatsiina psykholohiia. Ekonomichna psykholohiia – Organizational Psychology. Economic Psychology*, no. (2/3)29, pp. 86–94. (in Ukrainian)
7. Sliusarevskyi, M. (2002). Sotsialna napruzhenist: Teoretychna model neobkhidnykh i dostatnikh pokaznykiv [Social tension: A theoretical model of necessary and sufficient indicators]. *Naukovi studii iz sotsialnoi ta politychnoi psykholohii – Ukrainian Center for Spiritual Culture*, no. (5)8, pp. 24–34. (in Ukrainian)
8. Volovych, V. I., Tarasenko, V. I., Zakharchenko, M. V., et al. (Eds.). (1998). *Sotsiologhiia: Korotkyi entsyklopedychnyi slovnyk* [Sociology: A brief encyclopedic dictionary]. Kyiv: *Ukrainskyi tsentr dukhovnoi kultury – Ukrainian Center for Spiritual Culture*. (in Ukrainian)
9. United Nations Development Programme. (2023). *The 2023/2024 Human Development Report*. Available at: <https://hdr.undp.org/system/files/documents/global-report-document/hdr2023-24reporten.pdf> (in Ukrainian)

Стаття надійшла до редакції 24.02.2025